

2012-04-19

Utbildningsdepartementet

Förslag till åtgärder för att förbättra doktoranders studiesociala villkor vid universitet och högskolor som staten är huvudman för

---

Sammanfattning

Denna promemoria har utarbetats inom Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) och innehåller förslag till åtgärder för att förbättra de studiesociala villkoren för doktorander vid universitet och högskolor som staten är huvudman för.

Utbildning på forskarnivå utgör det första steget mot en fortsatt forskarkarriär, och doktorandernas utbildning och arbete utgör en viktig del av den forskning som bedrivs vid universitet och högskolor. Att kunna erbjuda trygg studiefinansiering och goda studiesociala villkor är viktigt för doktoranders förutsättningar att genomföra utbildningen, för rekrytering av doktorander samt för hög kvalitet i utbildningen och forskningen. I dag arbetar dock doktorander vid universitet och högskolor med liknande uppgifter men med mycket olika studiesociala villkor beroende på hur deras utbildning på forskarnivå finansieras, t.ex. i fråga om sjukförsäkring och föräldraförsäkring.

Finansieringen av doktorander kan i dag delas in i de tre övergripande kategorierna a) anställning som doktorand, b) utbildningsbidrag och c) annan finansiering. Anställning som doktorand medför att doktoranden omfattas av samma sociala skyddsnät som vid andra statliga anställningar, medan finansiering genom utbildningsbidrag eller stipendium ger ett sämre socialt skyddsnät. En utgångspunkt bör vara att samtliga doktorander ska ha goda förutsättningar att genomföra sin utbildning oberoende av vilken form som ligger till grund för doktorandens försörjning.

Doktorandernas studiesociala villkor är av stor vikt för kompetensförsörjning av framtida forskare. Otrygga villkor medför en risk att begåvade studenter väljer bort utbildning på forskarnivå till förmån för arbete utanför forskningen eller att doktorander väljer att avbryta utbildningen i förtid. Genom att

erbjuda goda studiesociala villkor ökar möjligheten att attrahera, rekrytera och behålla doktorander när dessa står i valet mellan utbildning på forskarnivå och ett arbete utanför forskningen eller i valet mellan olika utbildningsmiljöer.

Ett långsiktigt mål bör vara att helt avskaffa utbildningsbidraget som försörjningsform och att fler doktorander i stället bör anställas för att på så vis omfattas av samma sociala trygghetssystem som övriga anställda vid universitet och högskolor. Utbildningsbidragets användning bör dock redan nu minska och det bör skapas förutsättningar för att förbättra de studiesociala villkoren för de doktorander som inte är anställda.

Genom förslagen i denna promemoria ges förutsättningar för att förbättra de studiesociala villkoren för doktorander vars utbildning på forskarnivå finansieras med utbildningsbidrag eller stipendier. I promemorian föreslås följande i fråga om universitet eller högskolor som staten är huvudman för.

- Den som vid ett universitet eller en högskola har fått utbildningsbidrag för doktorander ska efter ansökan anställas som doktorand senast när det enligt den individuella studieplanen återstår en utbildningstid som motsvarar *tre* års utbildning på heltid till doktorsexamen eller konstnärlig doktorsexamen.
- Doktorander vid universitet och högskolor ska ha *rätt* att få förlängd tid med utbildningsbidrag, om det finns särskilda skäl.
- Universitet och högskolor ska hos Kammarkollegiet teckna en försäkring för de doktorander vars utbildning finansieras med stipendier. Försäkringen ska omfatta ersättning i de fall stipendiet bortfaller på grund av doktorandens frånvaro från studierna vid sjukdom eller föräldradighet.

Nuvarande finansieringsformer och sociala villkor för respektive finansieringsform

Enligt 7 kap. 36 § högskoleförordningen (1993:100), som gäller för universitet och högskolor som staten är huvudman för, får högskolan till utbildning på forskarnivå anta bara sökande som anställs som doktorand eller som beviljas utbildningsbidrag för doktorander. Högskolan får dock enligt samma paragraf anta en sökande som har någon annan form av studiefinansiering, om högskolan bedömer att finansieringen kan säkras under hela utbildningen och att den sökande kan ägna så stor del av sin tid åt utbildningen att den kan slutföras inom viss tid. Finansieringen av utbildning på forskarnivå kan i dag delas in i de tre övergripande kategorierna a) anställning som doktorand, b) utbildningsbidrag och c) annan finansiering. Annan finansiering omfattar all finansiering som inte kan hänföras till punkterna a och b, såsom stipendier, anställning av en annan arbetsgivare eller någon annan form av finansiering som högskolan bedömt uppfylla kraven i ovan nämnda paragraf.

De flesta doktorander har en anställning som doktorand (56 procent), tio procent får utbildningsbidrag och nio procent tilldelas stipendier. Läkaranställning, företagsdoktorand respektive annan anställning inom eller utom högskolan har vardera en andel på cirka fem procent. Dessutom finns det en grupp som redovisar sin försörjningsform som ”övrig”. Detta kan omfatta personer som doktorerar på sin fritid och därmed inte har någon särskild form för finansiering eller som finansierar sin utbildning med privata medel.¹ Det är även möjligt att kombinera olika finansieringsformer, exempelvis utbildningsbidrag och anställning som assistent. Beroende på hur utbildningen på forskarnivå finansieras omfattas doktoranderna av olika sociala villkor, t.ex. i fråga om sjukförsäkring och föräldraförsäkring. Tabellen i *bilagan* på s. 10 ger en översiktlig bild av vilka sociala förmåner som de olika finansieringsformerna ger tillgång till.

Anställning som doktorand

Anställningen som doktorand regleras i 5 kap. högskoleförordningen. Enligt 5 kap. 7 § första stycket ska en anställning som doktorand gälla tills vidare, dock längst till en viss tidpunkt och aldrig för längre tid än ett år efter avlagd doktorsexamen eller konstnärlig doktorsexamen. Vidare framgår av paragrafens andra stycke att den första anställningen får gälla högst ett år och att anställningen får förnyas med högst två år i taget. En person får enligt tredje stycket vara anställd som doktorand under sammanlagt högst åtta år. Den sammanlagda anställningstiden får dock inte vara längre än vad som motsvarar utbildning på forskarnivå på heltid under fyra år. Vid studier som

---

¹ Hösten 2010. Universitet och högskolor, Högskoleverkets årsrapport (Rapport 2011:8 R)

ska avslutas med licentiatexamen eller konstnärlig licentiatexamen får den sammanlagda anställningstiden inte vara längre än vad som motsvarar utbildning på forskarnivå på heltid under två år. Från dessa tider ska avräkning göras för den studietid då doktoranden inte har varit anställd som doktorand. Den sammanlagda anställningstiden får dock vara längre än vad som anges i tredje stycket, om det finns särskilda skäl. Sådana skäl kan vara ledighet på grund av sjukdom, ledighet för tjänstgöring inom totalförsvaret eller för förtroendeuppdrag inom fackliga organisationer och studentorganisationer eller föräldraledighet. Det är alltså fråga om en tidsbegränsad anställning, och anställningen omfattar samma rättigheter och sociala förmåner som vid andra statliga anställningar.

Utbildningsbidrag för doktorander

Utbildningsbidraget, inklusive bidragets storlek, regleras genom förordningen (1995:938) om utbildningsbidrag för doktorander. Utbildningsbidraget är skattepliktigt och är pensionsgrundande för den allmänna pensionen men inte för tjänstepension. Utbildningsbidraget är inte heller sjukpenninggrundande, men den som har förvärvat arbetat före antagning och hade en sjukpenninggrundande inkomst innan utbildningsbidraget beviljades får som regel ha den vilande.

Vidare ges doktorander med utbildningsbidrag viss trygghet genom att de, enligt vad som följer av 12 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander, har rätt att behålla utbildningsbidraget vid ledighet på grund av bl.a. sjukdom och föräldraledighet. I förordningen om utbildningsbidrag för doktorander finns det även bestämmelser om bidragstiden i 3–5 §§.

Av 5 kap. 8–10 §§ högskoleförordningen följer att den som får utbildningsbidrag för doktorander får vara anställd som assistent, dock högst 40 procent av full arbetstid, vilket ger samma sociala förmåner som andra anställningar vid statliga universitet och högskolor. Dessa sociala förmåner är emellertid oftast inkomstgrundade, varför sjuk- och föräldrapenning blir låg på grund av att det är fråga om deltidsanställningar.

Annan finansiering

Förutom genom anställning som doktorand eller finansiering med utbildningsbidrag kan, som redovisats ovan, utbildning på forskarnivå finansieras genom stipendier, anställning av en annan arbetsgivare eller på något annat sätt som universitetet eller högskolan har bedömt uppfylla kraven i 7 kap. 36 § högskoleförordningen.

År 2010 finansierades nio procent av doktoranderna med stipendier, en försörjningsform som är vanligare bland utländska doktorander än bland

svenska.² Enligt regleringsbrevet avseende universitet och högskolor får stipendier som är avsedda att vara ett alternativ till lön eller annan form av studiefinansiering för doktorander inte finansieras med medel från statsbudgeten. Därvid avses såväl medel på anslag för forskning och utbildning på forskarnivå som andra statliga medel som fördelas via en statlig myndighet. Stipendier för doktorander kan således endast finansieras med medel från externa finansiärer. Stipendier är billiga för universitetet eller högskolan och för finansiären och kan också ge högre nettointkomst till doktorander än vad utbildningsbidrag ger, eftersom stipendierna är skattebefriade. Ett undantag är så kallade Marie Curie stipendier, som är en del av EU:s sjunde ramprogram. Dessa betraktas trots namnet inte som stipendier och är skattepliktiga enligt vad som följer av 11 kap. 46 § inkomstskattelagen (1999:1229).

En doktorand vars utbildning på forskarnivå finansieras med stipendium är emellertid inte anställd och stipendier berättigar i de flesta fall inte till några sociala förmåner. Stipendiaten förutsätts många gånger själv teckna kompletterande sjukförsäkring samt liv- och olycksfallsförsäkring. Det förekommer att stipendiegivaren tilldelar stipendiaten extra ersättning för denna kostnad, men villkoren skiljer sig mellan stipendiegivarna.

Centrala studiestödsnämnden har dock enligt 1 kap. 11 a § högskoleförordningen tecknat en personskadeförsäkring för de statliga universitetens och högskolornas räkning. Försäkringen omfattar bl.a. doktorander som är antagna till och bedriver utbildning på forskarnivå, oberoende av vilken finansiering dessa har. Försäkringen avser sådan skada som har uppkommit till följd av olycksfall eller framkallats av sådan smitta som avses i 5 § förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd, om skadan har inträffat i samband med högskoleutbildning i Sverige.

---

² Statistiska meddelanden UF 21 SM 1101.

Promemorians förslag

Förkortad tid med utbildningsbidrag

Förslag: Den som vid ett universitet eller en högskola som staten är huvudman för har fått utbildningsbidrag för doktorander ska efter ansökan anställas som doktorand senast när det enligt den individuella studieplanen återstår en utbildningstid som motsvarar *tre* års utbildning på heltid till doktorsexamen eller konstnärlig doktorsexamen.

Skälen för förslaget: Av 5 kap. 4 § högskoleförordningen framgår att den som har fått utbildningsbidrag för doktorander efter ansökan ska anställas som doktorand senast när det enligt den individuella studieplanen återstår en utbildningstid som motsvarar två års utbildning på heltid till doktorsexamen eller konstnärlig doktorsexamen. Detta gäller dock inte om rektor har beslutat att dra in doktorandernas resurser enligt 6 kap. 30 § eller om högskolan har beslutat att dra in rätten till utbildningsbidraget enligt 14 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander. Vidare framgår det av 5 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander att utbildningsbidrag inte får tas emot för den tid när doktoranden är anställd som doktorand.

För att förbättra de studiesociala villkoren för doktorander med utbildningsbidrag bör utbildningstiden med utbildningsbidrag som finansieringsform minska och doktoranderna bör anställas vid en tidigare tidpunkt under sin utbildning på forskarnivå. Detta föreslås ske när det återstår en utbildningstid som motsvarar *tre* års utbildning på heltid och högskoleförordningen föreslås ändras i enlighet med detta. Förslaget, som gäller i fråga om statliga universitet och högskolor, bör inte gälla om beslut har fattats att dra in doktorandens resurser enligt 6 kap. 30 § högskoleförordningen eller att dra in utbildningsbidraget enligt 14 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander.

Som anställda kommer doktoranderna att omfattas av samma rättigheter och sociala förmåner som övriga anställda vid universitet och högskolor som staten är huvudman för. Det innebär även att när den tidsbegränsade anställningen som doktorand upphör kommer doktoranden att omfattas av det s.k. Trygghetsavtalet³, som ställer krav på minst tre års anställning. Ett långsiktigt mål bör dock vara att helt avskaffa utbildningsbidraget till förmån för anställning som doktorand.

---

³ Trygghetsavtalet är ett kollektivavtal för statsanställda inklusive tidsbegränsad anställning om minst tre år. När anställningen upphör ges stöd genom bl.a. rätt till förlängd uppsägningstid, tjänstledighet med lön under uppsägningstid, inkomsttrygghetstillägg vid ny tillsvidareanställning, löneutfyllnad vid ny tidsbegränsad anställning och utfyllnad av a-kassa.

Rätt till förlängd tid med utbildningsbidrag

Förslag: Doktorander vid universitet och högskolor som staten är huvudman för ska ha *rätt* att få förlängd tid med utbildningsbidrag, om det finns särskilda skäl.

Skälen för förslaget: Enligt 1 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander får utbildningsbidrag lämnas till den som antas eller redan har antagits till en utbildning på forskarnivå vid ett universitet eller en högskola som staten är huvudman för eller vid Handelshögskolan i Stockholm.

Doktoranden har enligt 12 § förordningen om utbildningsbidrag för doktorander rätt att behålla utbildningsbidraget vid ledighet på grund av bl.a. sjukdom enligt bestämmelser i 3 kap. 26–32 §§ studiestödsförordningen (2000:655) och ledighet i samma omfattning som gäller för föräldrapenningsförmåner enligt socialförsäkringsbalken. Av 4 § första stycket förordningen om utbildningsbidrag för doktorander framgår att utbildningsbidrag får lämnas för sammanlagt högst fyra bidragsår och tio månader. Det får dock inte lämnas för längre tid än som motsvarar helt bidrag under två bidragsår och fem månader. Från dessa tider ska avräkning göras för den studietid då doktoranden inte har haft utbildningsbidrag. Utbildningsbidrag *får* dock enligt andra stycket lämnas för längre tid än vad som sägs i första stycket, om det finns särskilda skäl, såsom ledighet på grund av sjukdom, för tjänstgöring inom totalförsvaret eller för förtroendeuppdrag inom fackliga organisationer och studentorganisationer eller föräldraledighet. Det föreskrivs således inte någon *rätt* för doktoranden att få utbildningsbidrag för en längre tid.

För att förstärka den studiesociala tryggheten för doktorander vid statliga universitet och högskolor, som i en inledande del av utbildningen finansieras med utbildningsbidrag, bör dessa doktorander ges *rätt* att få utbildningsbidrag för en längre tid än vad som anges i 4 § första stycket förordningen om utbildningsbidrag för doktorander, dock under förutsättning att det finns särskilda skäl. Förslaget avser enbart statliga universitet och högskolor.

Försäkring för doktorander med stipendier

Förslag: Universitet och högskolor som staten är huvudman för ska hos Kammarkollegiet teckna en försäkring för de doktorander vars utbildning finansieras med stipendier. Försäkringen ska omfatta ersättning i de fall stipendiet bortfaller på grund av doktorandens frånvaro från studierna vid sjukdom eller föräldraledighet.

Skälen för förslaget: Villkoren för de doktorander som i dag finansierar sin utbildning med stipendier varierar beroende på vilka villkor stipendiegivaren erbjuder. Stipendiegivarna är en heterogen grupp och villkoren som de erbjuder stipendiaterna skiljer sig dem emellan. Doktorander vars utbildning finansieras med stipendier omfattas dock i många fall inte av några sociala trygghetssystem. För att säkerställa samma studiesociala villkor för alla stipendiefinansierade doktorander bör statliga universitet och högskolor ges ansvaret för att teckna en försäkring hos Kammarkollegiet som ska täcka bortfall av stipendiet på grund av doktorandens frånvaro från studierna vid sjukdom eller föräldraledighet. En sådan försäkringslösning kommer att säkerställa att stipendiaten omfattas av ett försäkringsskydd i de fall han eller hon inte omfattas av ett motsvarande försäkringsskydd på annat sätt.

Konsekvenser av förslagen

Otrygga villkor medför en risk att begåvade studenter helt väljer bort utbildning på forskarnivå till förmån för arbete utanför forskningen eller att doktorander väljer att avbryta utbildningen i förtid. Förmågan att kunna erbjuda goda studiesociala villkor torde vara viktig för möjligheten att attrahera, rekrytera och behålla de bäst lämpade doktoranderna. Förslagen innebär att de studiesociala villkoren förbättras för de doktorander vid statliga universitet och högskolor vars utbildning på forskarnivå finansieras med utbildningsbidrag eller stipendier. Genom förslaget att minska tiden med utbildningsbidrag och att tidigare i utbildningen anställa doktorander kommer troligtvis en större andel av doktoranderna i framtiden att vara anställda och därmed omfattas av samma sociala trygghetssystem som andra anställda vid statliga universitet och högskolor. De doktorander som finansierar sin utbildning med stipendier kommer genom den föreslagna försäkringen att få ett studiesocialt skydd som mer liknar det skydd som doktorander med utbildningsbidrag har. Båda dessa grupper kommer att omfattas av ett förbättrat grundläggande studiesocialt skyddsnät i fråga om bl.a. möjlighet att vara frånvarande vid sjukdom och föräldraledighet.

Ekonomiska konsekvenser

Förslagen berör universitet och högskolor som staten är huvudman för, och förslagen kan komma att medföra ökade kostnader för dessa. Utgångspunkten är att de ökade kostnaderna ska finansieras inom det ramanslag som finns för forskning och utbildning på forskarnivå vid respektive universitet eller högskola eller av de medel för forskning och utbildning på forskarnivå som lärosätet tilldelas av externa finansiärer.

Kostnaderna för att genomföra förslagen kommer att variera mellan universitet och högskolor beroende på det antal doktorander med utbildningsbidrag och stipendier som antas. Kostnadsökningen för att minska tiden för utbildningsbidrag omfattar den merkostnad som uppstår mellan utbildningsbidrag (15 500 kr per månad) och kostnad för doktorandlön samt kostnad för lönekostnadspålägg (LKP). Kostnaden för universitet och högskolor att teckna en försäkring som omfattar ersättning i de fall finansieringen bortfaller på grund av frånvaro vid sjukdom eller föräldraledighet för de doktorander som i dag har stipendier som finansieringsform uppskattas enligt Kammarkollegiets beräkningar till cirka 10 000 kronor per stipendiat och år.

Bilaga

Av den översiktliga tabellen nedan framgår att de studiesociala villkoren för de tre vanligaste finansieringsformerna är mycket olika.

Förmån	Stipendier	Utbildningsbidrag	Anställning som doktorand
Sjukförsäkring ⁴	nej	nej ⁵	ja
Föräldrapenning	ja, grundnivå och lägstnivå kan betalas ut om stipendiat är att anse som bosatt i Sverige enligt socialförsäkringsbalken (SFB)	ja, grundnivå och lägstnivå kan betalas ut om doktorand är att anse som bosatt i Sverige enligt SFB ⁶	ja
Sjukpenninggrundande inkomst (SGI)	nej	nej	ja
Vilande SGI ⁷	ja, om tjl från arbete för studier inom eget yrkesområde	ja	nej
Allmän pension	nej	ja	ja
Tjänstepension	nej	nej	ja
Trygghetsavtal ⁸	nej	nej	ja
Personskadeförsäkring ⁹	ja	ja	ja
Skatteplikt	nej	ja	ja

⁴ Här avses sjukförsäkringsförmåner utöver sjukersättning eller aktivitetsersättning i form av garantiersättning.

⁵ Doktorander får dock behålla utbildningsbidrag under tid för sjukfrånvaro, se 12 § förordningen (1995:938) om utbildningsbidrag för doktorander.

⁶ Se 12 § förordningen (1995:938) om utbildningsbidrag för doktorander.

⁷ Doktorand med utbildningsbidrag som före studiernas början har rätt till en sjukpenninggrundande inkomst får ha den vilande under utbildningstiden. Vid anmält avbrott för t.ex. sjukdom eller föräldradidighet kan den bli gällande på nytt.

⁸ Trygghetsavtalet är ett kollektivavtal för statsanställda inklusive de som varit tidsbegränsat anställda i minst tre år. Det ger bl.a. stöd vid uppsägning på grund av arbetsbrist.

⁹ Centrala studiestödsnämnden har i enlighet med 1 kap. 11 a § högskoleförordningen (1993:100) för universitets och högskolors räkning, träffat en överenskommelse med Kammarkollegiet om en personskadeförsäkring för studenter, inklusive doktorander, vid statliga universitet och högskolor. Försäkringen avser skada som har uppkommit till följd av olycksfall eller framkallats av sådan smitta som avses i 5 § förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd, om skadan inträffat i samband med högskoleutbildning i Sverige.